

Policy paper: Genderově podmíněné nenávistné online projevy vůči ženám ve veřejném prostoru. A co s nimi

Transparency International – Česká republika, o.p.s.
2024

Dění v české politice a dění na sociálních sítích jsou v dnešní době provázané, proto i nenávistná vyjádření na sociálních sítích ve velké míře odrážejí stav současné politické debaty. Rozsah a závažnost některých útoků v politické debatě na sociálních sítích jsou vysoké. V rámci těchto útoků cílí jejich autoři na různé aspekty znevýhodněných skupin. Běžně je napadána rasa, národnost, sexuální orientace nebo věk a jiné obdobné záminky pro rozdílné zacházení s člověkem. V tomto policy paperu se jsme se zaměřili především na genderově podmíněné nenávistné projevy v rámci komunikace na sociálních sítích vůči ženám vystupujícím ve veřejném prostoru, neboť se jedná o poměrně rozšířený jev, který však není řešen v takovém rozsahu, jaký by byl zapotřebí.

Genderově podmíněné útoky vůči veřejně činným ženám jsou ve vybraných skupinách na Facebooku značně rozšířené. V 17 analyzovaných skupinách jsme v období od ledna 2022 do února 2023 zjistili 37 rozsáhlejších útoků s nárůstem nenávistných projevů trvajících den až několik dní, přičemž 29 z nich bylo do různé míry spjato s útoky na vybrané ženy v politice, včetně výhružek sexuálním násilím či výhružek fyzické likvidace.¹

Pro více informací nahlédněte do **Analýzy genderově podmíněných nenávistných projevů vůči veřejně aktivním ženám v online prostoru** dostupné online.

Nenávistné projevy na internetu sice směřují v podobné míře na ženy i na muže², liší se ale motivy a důvody, proč k nenávistným projevům dochází. U mužů padají spíše nářázky související s jejich povoláním a kompetencemi, přičemž však samotná schopnost účastnit se politického či veřejného života u nich nebývá zpochybňována. To je velký rozdíl oproti komentářům směřujícím vůči ženám vystupujícím ve veřejném prostoru.

Nenávistné projevy mířící proti ženám často zpochybňují samotnou jejich schopnost či oprávněnost zastávat veřejnou funkci či jinak veřejně vystupovat z důvodu jejich pohlaví. K tomu se přidávají

¹ Analýza genderově podmíněných nenávistných projevů vůči veřejně aktivním ženám v online prostoru. Fórum 50 %, Multikulturní centrum Praha, Masarykův ústav vyšších studií ČVUT Transparency International – Česká republika, Praha, 2024. Dostupná zde: <https://www.transparency.cz/wp-content/uploads/2024/05/analyza-genderove-podminenych-nenavistnych-projevu.pdf>

² Muži dokonce hlásí o trochu vyšší výskyt online útoků vůči sobě, výrazný rozdíl je ale ve vnímání těchto útoků, kdy ženy se útoky cítily být zasaženy výrazně častěji a více. *The State of Online Harassment*. Pew Research Center, 2021. Dostupné zde: <https://www.pewresearch.org/internet/2021/01/13/the-state-of-online-harassment/>
U mužů padají spíše výhružky a nářázky související s jejich povoláním a kompetencemi, přičemž schopnost účastnit se politického života nebývá u mužů na rozdíl od žen zpochybňována.

výhrušky násilné a sexuální, často velmi dehonestující či vyvolávající i u nezúčastněné osoby obavy. Takový charakter a směřování nenávistných projevů však může značně ovlivnit chuť a vůli žen vstupovat do veřejného života. To představuje omezení pro jejich veřejnou činnost, protože obavy z online útoku mohou ovlivňovat nejen zájem o vystupování ve veřejném prostoru, ale také výběr témat, kterým se věnují.

Nenávistné projevy na sociálních sítích vůči ženám lze rozdělit do několika typů, přičemž jejich společným záměrem je podkopat jejich autoritu a profesionalitu.

- **Sexismus.** Jde o šíření předsudků o nerovnoprávnosti na základě pohlaví. U političek bývá zpochybňována samotná schopnost zastávat veřejnou funkci. Tyto nářky bývají často spojené se zdůrazňováním charakteristik, které by pro ženy měly být typické, například citová expresivita. Případně je naopak napadána „neženská“ politička nebo její bezdětnost.
- **Útoky založené na vzhledu.** Typicky zaměřené na celkový vzhled, tělesné proporce, váhu, věk nebo barvu vlasů. Hodnocení optikou přitažlivosti pro muže namísto schopností.
- **Sexuální objektifikace.** Snaha o snížení hodnoty a legitimacy prostřednictvím redukce na fyzické rysy. Časté spojování pozice političky s jejím partnerským či sexuálním statutem nebo sexuální potřebou.
- **Hrozby sexuálním násilím.** Snaha o narušení sebedůvěry a pocitu vlastní hodnoty. Zároveň jde o signál vůči jiným ženám, které by uvažovaly o výkonu veřejné funkce.
- **Výhrušky násilím a fyzickou likvidací.** Dochází k potenciálnímu ohrožení bezpečnosti, přinášející nutné zvýšení bezpečnostních opatření a změny strategie veřejného působení. Má závažný psychologický a emoční dopad směřující k bezmoci, izolaci a vyhoření.

Přitom platí, že většina nenávistných projevů je šířena poměrně malým počtem profilů a některé nejaktivnější profily publikují i několik desítek komentářů denně. Část aktivních profilů je zjevně falešná³, přesto mají značný dosah a jsou v některých případech schopny vyvolat přímo vlnu

³ V rámci předchozí analýzy se u více než třetiny osob ukázalo poměrně jasné propojení s reálnými osobami například na základě jejich osobních fotografií. Další zhruba třetina osob sice neměla na svých profilech téměř žádný osobní obsah, ale některé indicie naznačovaly, že se jedná o starší lidi, kteří na svůj osobní Facebookový profil většinou mnoho obsahu nepřidávají, Facebook používají spíše jako médium, které čtou a Facebookové skupiny jako formu komunikace. U přibližně třetiny profilů pak existuje podezření, že se jedná o fiktivní profily.

nenávistných komentářů. Často jsou nenávistné komentáře postavené na výstupech dezinformačních médií (Parlamentnilisty.cz, AC24 a další) a agendě dezinformačních médií odpovídají také spouštěče vln nenávistných komentářů, například odpor vůči agresí Ruské federace a podpora ukrajinského boje proti ní.

Autoři nenávistných projevů na internetu si jsou zpravidla vědomi hrozby vyvození trestněprávní odpovědnosti nebo jiných právních postihů, případně mají povědomí o tom, jak správci sítě odhalují nenávistné příspěvky a jak s nimi následně nakládají. Také proto mají mnohé nenávistné příspěvky podobu metafor, citací písní a podobně, čímž se autoři snaží vyhnout jejich smazání a případně právnímu postihu.⁴

Vysoký výskyt závažných nenávistných projevů spojených často i s výhrůzkami (sexuálním či sexualizovaným) násilím nebo dokonce usmrcením, které jsou veřejné a často snadno identifikovatelné, ukazuje, že provozovatelé sociálních sítí nedostatečně reagují na přítomnost závadného obsahu. Uživatelé sítí se mohou poměrně úspěšně vyhnout detekci jejich závadného komentáře ve chvíli, kdy nepoužijí vulgarismy a sexuální explicitnost se pozná až z kontextu, což může vyžadovat kontrolu člověkem, ideálně rodilým mluvčím daného jazyka.

Jak je vidět na tomto citovaném příkladě, někdy tato výhrůžka může být silně sexuálně explicitní, popisující kruté mučení, aniž by tam bylo použito jediné vulgární slovo:

„V případě této dámy bych nejradši nažhavl kus železa a tím studeným ho zasunul do zadní části jejího těla. Na případné dotazy proč studeným, tak proto, aby si ho nemohla vytáhnout.“

Právní nástroje

Český právní řád obsahuje řadu nástrojů, jak se může případný cíl útoku nenávistných nebo výhrůžných komentářů právně bránit. Vždy záleží na konkrétních okolnostech daného případu, podle nichž se určí vhodnost jednotlivých možností pro danou situaci. Rozhodující může být například to, jestli je známa totožnost autora nenávistných projevů, či nikoliv. Klíčovou roli pak hraje charakter a intenzita útoku.

Blíže srov. Analýza genderově podmíněných nenávistných projevů vůči veřejně aktivním ženám v online prostoru, 2024.

Další podrobná zjištění o aktivitách účtů, které se aktivně podílí na tvorbě a šíření nenávistných komentářů obsahuje studie.

⁴ V rámci Analýzy genderově podmíněných nenávistných projevů vůči veřejně aktivním ženám v online prostoru bylo zjištěno, že přibližně polovina nenávistných komentářů má implicitní formu, ve které není výhrůžka uvedena přímo.

Otázky spojené se zveřejňováním vlastních postojů v online prostoru mají právní základ v člancích 17 (svoboda projevu) a 10 (ochrana lidské důstojnosti) Listiny základních práv a svobod České republiky. Vztah těchto dvou ustanovení podrobně řeší dlouhodobá rozhodovací praxe Ústavního soudu, která nastavila kritéria pro posuzování toho, který zásah do osobnosti druhého je již nepřípustný a co by naopak ještě nemělo být vnímáno jako porušení práva. Tuto vyváženost je nutné přenést i do oblasti genderově podmíněných nenávistných projevů. Je totiž sice zřejmé, že takovýto projev může být velkým zásahem do osobnosti konkrétního člověka (např. političky či jinak veřejně vystupující osoby), není však rozhodně vhodné každé porušení slušného chování chápat i jako porušení práva. Svoboda projevu je totiž také jedním ze základních stavebních kamenů demokratického právního státu. Zároveň platí, že veřejně činné osoby musí snést vyšší míru kritiky než soukromé osoby, což hraje také významnou roli při hodnocení právních důsledků nenávistného projevu.

Cíle nenávistného komentáře mají následující možnosti právní obrany:

- **Žaloba na ochranu osobnosti:** Prostřednictvím podání žaloby k civilnímu soudu se může poškozený sám domáhat svých práv na ochranu důstojnosti člověka, jeho vážnosti, cti a soukromí.
- **Vymáhání nároku po poskytovateli internetové platformy.** Poskytovatelé služeb sociálních sítí mají povinnost zasáhnout vůči protiprávnímu obsahu šířeného prostřednictvím těchto platforem na základě zákona o některých službách informační společnosti a nového evropského nařízení o digitálních službách.
- **Oznámení o spáchání přestupku.** Podnět k prověření přestupků proti občanskému soužití projednává místně příslušný přestupkový úřad.
- **Trestní oznámení.** U nejintenzivnějších zásahů je možné dovozovat trestněprávní odpovědnost pachatele, je však třeba vzít v úvahu, že trestním právem lze řešit pouze nejzávažnější chování, které naplní skutkovou podstatu konkrétního trestného činu vymezeného v trestním zákoníku.

Zajímají vás podrobnější odpovědi na následující otázky?

- Jak reagovat na nenávistné projevy?
- Na koho se obrátit?
- Jaké právní kroky podniknout?
- Podle čeho soudy v Česku rozhodují?

Podívejte se do příručky pro [Jak se vypořádat s nenávistnými projevy v online prostoru](#).

V teoretické rovině se český právní řád zdá být celkem připravený na řešení nenávistných projevů, a to jak z hlediska existence odpovídajících právních norem, tak dlouhodobé a relativně konzistentní rozhodovací praxe orgánů činných v trestním řízení, které jsou do značné míry přesvědčivě schopny řešit projevy nenávisti ve vztahu k diskriminačním kritériím, jež jsou dlouhodobě s povědomím o diskriminaci spojovány, tj. rasou nebo náboženstvím. Genderově podmíněné nenávistné projevy v praxi často takto jednoznačně řešeny nebývají, ačkoliv také mají značný dopad nejen na adresáty, ale i na fungování celé společnosti. Vzhledem k tomu, v jak obrovském rozsahu je současný on-line politický svět naplněn projevy nenávisti, spatřujeme nedostatky právě ve schopnosti účinně reagovat na negativní jevy spojené se zásahy do práv dalších dlouhodobě znevýhodňovaných menšin, mezi něž se řadí i ženy vstupující do veřejného života, které mnohdy musí čelit online útokům a výhrůžkám mimořádné intenzity.

V České republice je potřeba posílit následující principy:

- **Posun ve vnímání relevance online prostoru a genderově podmíněným útokům v současném světě**

V posledních desetiletích došlo k částečnému přenosu mezilidské komunikace, vyjadřování politických názorů a zprostředkování informací o vnějším světě do online prostředí. Tomu je třeba přizpůsobit i reakci státního aparátu i společnosti. Reakce na nenávistné projevy v reálném životě bývá většinou poměrně nekompromisní, kdežto prostředí internetu je často mylně vnímáno jako by nemělo žádná pravidla. Forma vyjádření je sice rozdílná, z pohledu práva však může dojít k naplnění týchž znaků porušení právní normy jako u útoku v běžných mezilidských kontaktech. Přitom zásahy do osobnosti mají na internetu větší dosah a trvají déle než projevy učiněné při osobním styku. Komunikace společnosti se z podstatné části přesunula do online prostoru a sociální sítě jsou stále více propojeny s každodenním životem. Při hodnocení útoků v online prostředí tedy musí být brán v úvahu dopad do života jeho adresáta bez zlehčování následků. Přestože k určitým posunům ve vnímání zjevně dochází jako u společnosti tak státních orgánů, tak je stále potřeba posílit vědomí o tom, jak závažné mohou být dopady útoků v online prostředí, že jako součást reálného života mohou ohrozit bezpečnost nebo omezit ochotu podílet se na veřejném životě a mohou mít zásadní vliv na politické dění, neboť jejich skutečným motivem může být snaha zastrašit nebo umlčet oponenta.

- **Četnější využívání nástrojů pro vymáhání občanskoprávní odpovědnosti autorů a odpovědnosti provozovatelů sociálních sítí**

V české společnosti je nadále zřejmý požadavek na zásah státní moci v případě výskytu poškozujících slovních nebo písemných zásahů do osobnostních práv, a to především prostřednictvím trestněprávní represe. Ta však není na místě v případech, kdy je možné zajistit ochranu jinými prostředky. V českém prostředí je stále poměrně málo využívána možnost vymáhání občanskoprávní odpovědnosti u původců nenávistných projevů u civilních soudů, přestože by to v některých případech bylo vhodným nástrojem. Určitou překážkou mohou být omezené možnosti samostatně se bránit vlastními silami nebo disponovat dostatečnými prostředky na kvalitní právní zastoupení.⁵ Vymáhání odpovědnosti po samotných provozovatelích sociálních sítí za šířený obsah je důležitým prvkem pro omezení dopadů nenávistných útoků, k čemuž by mělo přispět i nové evropské nařízení o digitálních službách.

Debatu o hatespeech vůči veřejně aktivním ženám „Nenávist na internetu“ s vrchní státní zástupkyní Lenkou Bradáčovou, prezidentem Soudcovské unie Liborem Vávrou a novinářkou Apolenou Rychlíkovou si můžete pustit zde: <https://www.youtube.com/watch?v=ZWblr3UoNEc>

- **Organizace kampaně**

Ochrana před nenávistnými projevy je zajišťována státními institucemi, ať už jde o přestupkové orgány, orgány činné v trestním řízení nebo civilní soudy. Vzhledem k tomu, že česká legislativa již značnou část problematických situací ve skutečnosti pokrývá, měl by stát v rámci promyšlené kampaně dát veřejnosti na vědomí, že existují nástroje pro vlastní obranu, kterých lze využít. Postojem státu a vrcholné politické reprezentace lze přispět ke tvorbě prostředí odmítajícího nenávistné útoky v online prostředí.

- **Reakce politické reprezentace**

Nenávistné útoky, které jsou genderově podmíněné, se týkají představitelky celého politického spektra. Mělo by tak být v zájmu samotných politických stran, aby chránily své členky a veřejně vystupovaly proti těmto projevům nenávisti. Protože jde o závažný společenský problém, mohla by přicházet v úvahu i společná kooperace politických stran v boji proti takto orientovaným nenávistným projevům. Zároveň by jednotný přístup všech politických představitelů mohl podpořit vnímání společnosti o vyjadřování na internetu a nenávistných komentářích.

⁵ Zároveň lze rozvíjet pomoc spočívající v již zpřístupněných formulářích pro učinění trestního oznámení v těchto případech na portálu občana jako formy pro usnadnění řešení těchto životních situací.

- **Funkční regulace online médií a online prostoru obecně**

Český právní řád stále nedokázal zareagovat na skutečnost, že v dnešním světě rozhodující část obyvatelstva přijímá informace o veřejném dění prostřednictvím online médií. Roztříštěná právní úprava mediálního prostoru nepřistupuje k online médiím nijak komplexně a ani je dostatečně nevymezuje, aby s nimi dokázaly zákony pracovat.⁶ Aby bylo možno v právním prostředí plnohodnotně reagovat na nenávistné projevy v online prostoru, je nutné klíčové prvky tohoto prostoru vymezit, aby bylo možné řešit související otázky, například právní odpovědnosti (za obsah, za nakládání s obsaženými informacemi apod.).

Tématu nenávistných projevů na internetu a rozhodování českých soudů se v roce 2020 věnovala také veřejná ochránkyně práv, která vydala výzkumnou zprávu a konkrétní doporučení:

- https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/47-2019-DIS-PZ-Vyzkumna_zprava.pdf
- <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/67-2018-DIS-JV-doporuceni.pdf>

Tato studie je jedním z výstupů projektu *Digitální doba a hrozby pro lidská práva*, na jehož řešení se podílely Transparency International – Česká republika, Multikulturní centrum Praha, Forum 50 %, Masarykův ústav vyšších studií ČVUT v Praze a Åpenhet.

Projekt se zaměřuje primárně na ohrožení lidských práv souvisejících s projevy na sociálních sítích, konkrétněji usiluje o bližší porozumění genderově podmíněným a etnicky podmíněným nenávistným projevům na českém Facebooku. Částečné rozkrytí procesu generování a šíření online nenávistných projevů, včetně identifikace příčin vzniku těchto projevů, jejich charakter a také porozumění jejich dopadům, umožní lépe stanovit, jak vůči těmto projevům přistupovat a jak jim předcházet.

⁶ Kvardová, Iveta; Luhan, Martin; Kunová, Martina. Analýza: Jak (ne)regulovat online média. Rekonstrukce státu, 2023. Dostupné zde: <https://www.rekonstrukcestatu.cz/archiv-novinek/analiza-jak-ne-regulovat-online-media>

Tento policy paper je jedním z výstupů projektu ***Digitální doba a hrozby pro lidská práva***, na jehož řešení se podílely Transparency International – Česká republika, Multikulturní centrum Praha, Forum 50 %, Masarykův ústav vyšších studií ČVUT v Praze a Åpenhet. Projekt je realizován díky grantu z Norských fondů 2014-2021.

